

□ FIKİH. Fıkıh âlimleri atla ilgili özel hükümleri etinin yenip yenmeyeceği, zekâti, ganimetteki payı ve at yarışı olmak üzere belli başlı dört konuda ele almışlardır.

1. **Eti.** Şâfiî ve Hanbelî mezhepleriyle Mâlikîler'den gelen bir rivayete göre at etinin yenmesi mubahtır. Bu konuda Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiği, "Resûlullah Hayber günü ehli eşek etini yasa etmiş, at etine izin vermiştir" (Buhârî, "Zebâ'ih", 27; Müslim, "Şayd", 36, 37, 38) meâlindeki hadis delil olarak kabul edilmiştir. Hanefiler'den Ebû Yûsuf ve Muhammed de bu görüşü benimsemişlerdir. Hanefî mezhebinde tercih edilen görüş ile Mâlikîler'den gelen ikinci bir rivayete göre ise at etinin yenmesi tenzihen mekruhtur. Hasan b. Ziyâd Ebû Hanîfe'den at eti yemenin tahrimen mekruh olduğu tarzında bir görüş rivayet ettiği gibi İmam Mâlik'in bunun haram olduğuna hükmettiği ve bazı Malîkî âlimlerin bu hükmü benimsediği de belirtilmektedir. Sonucu grubu teşkil eden fakihler bu konuda Hâlid b. Velîd'in rivayet ettiği, "Resûlullah at, katır ve merkep eti yemeyi yasak etti" (İbn Mâce, "Zebâ'ih", 14) hadisi ile "Sizin için atları, katırları ve merkepleri binek ve süs hayvanı olarak yaratmıştır. Bilmediğiniz daha nice şeyleri yaratır" (en-Nahl 16/8) meâlindeki âyetin çeşitli yorumlarına dayanmışlar, akli delil olarak da askerî ve sivil hizmetler için kullanılan bu hayvanın kesim yoluyla telef edilmesinin müslüman toplumlara zarar vereceği hususunu zikretmişlerdir. Yine bunlar, at etinin yenmesinin câiz olduğuna kaynak olarak gösterilen hadisteki olayın savaş sırasında cereyan ettiğine dikkat çekerek bunun zaruret hali için geçerli olduğunu ileri sürmüşlerdir. At etinin yenmesini tasvip eden ve etmeyen bütün İslâm âlimlerine göre at necis hayvanlardan sayılmayıp içtiği suyun artığı ve sütü temizdir.

2. **Zekâti.** Hanefî mezhebinden Ebû Yûsuf ve Muhammed'in de aralarında bulunduğu âlimlerin çoğunluğuna göre ticarî gaye ile beslenenler hariç at için zekât ödenmez. Çünkü Hz. Peygamber, "Müslümanın, atı ve kölesi için zekât vermesi gerekli değildir" (Buhârî, "Zekât", 45, 46; Müslim, "Zekât", 8) demiştir. Ebû Hanîfe ise ticaret için yetiştirilen atların yanı sıra üremesi için erkek dişi bir arada beslenen atlara da zekât düşeceği görüşündedir. Ticaret malla-

rında olduğu gibi atların da değeri hesaplanarak 1/40 oranında zekât ödenir. Ebû Hanîfe ile Züfer bu oran yerine sabit bir rakam olarak her at başına 1 dinar veya 10 dirhem ödenebileceğini de belirtmişlerdir.

3. **Ganimetteki Payı.** Fakihlerin çoğunluğu ganimet paylaşılırken bir hisse kendisine, iki hisse de atına olmak üzere süvariye üç hisse verileceği görüşünü benimsemiştir. Başta Ömer b. Abdülâzîz, Süfyan es-Sevrî, Leys b. Sa'd ve İbn Sîrîn olmak üzere birçok fakih bu görüşleri için Hz. Peygamber'in Hayber'deki uygulaması ile ilgili olarak Abdullah b. Ömer'in rivayet ettiği, "Resûlullah ganimet taksiminde at için iki pay, sahibi için bir pay ayırdı" (Buhârî, "Cihâd", 51; Müslim, "Cihâd", 57) hadisini esas almışlardır. Ebû Hanîfe ise Hz. Peygamber'in Hayber'de Hudeybiye süvarilere iki hisse, piyadelere bir hisse verdiğini bildiren rivayeti esas alarak (Ebû Dâvûd, "Cihâd", 155) atın payının bir hisse olduğunu ileri sürmüştür. Öte yandan Ebû Yûsuf'un dışındaki Hanefiler, Mâlikîler ve Şâfiîler süvarinin ancak bir atına pay ayrılacağını söylerken Ebû Yûsuf ile Hanbelî âlimler gazinin iki atı varsa her ikisi için de ayrı ayrı pay verileceğini savunmuşlardır. Bir askerinin en çok iki at kullanabileceği kabul edildiğinden ikiden fazla olan atları için pay ödenmez. Evzâî'nin rivayetine göre Hz. Peygamber çok atı olanların yalnız iki atı için pay vermekteydi (İbn Kudâme, VIII, 407, 408).

4. **At Yarışı.** Ortaya herhangi bir bedel konmaksızın atlar arasında yarış düzenlenmenin câiz olduğu konusunda fıkıh âlimleri görüş birliği etmişlerdir. Yarışı kazanan tarafa ödenecek bir bedel söz konusu olduğunda eğer bu bedeli devlet başkanı veya onun temsilcisi durumundaki bir yetkili ortaya koyarsa yine câiz görülmüştür. Çünkü yarış düzenlenmenin esas gayesi atların formunu koruyarak cihad için verimliliklerini en üst düzeyde tutmaktır. Cihad hareketinin en yetkili ve sorumlu kişisi de devlet başkanıdır. O halde onun bir yarışı daha özendirici hale getirmek için ortaya ödül koyması câizdir. Kazanan tarafa verilmek üzere yarışa katılan her iki tarafın ortaya bir bedel koyması ise kumar telakki edildiğinden meşrû görülmemiştir. Bazı fakihler iki taraftan yalnızca birinin veya üçüncü bir şahsın ortaya bedel koymasının meşrû olduğunu söylemişlerdir (bk. MÜSABAKA).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 2, 62, 72, 242, 249, 254, 256, 425, 474; Dârimî, "Cihâd", 36; Buhârî, "Cihâd", 51, 56, "Zekât", 45, 46, "Zebâ'ih", 27; Müslim, "Cihâd", 57, "Zekât", 8, "Şayd", 36-38; İbn Mâce, "Cihâd", 44, "Zebâ'ih", 14; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 60, 143, 144, 155; Tirmizî, "Cihâd", 22, "Zekât", 8, "Siyer", 6; Nesâî, "Hâyl", 14, 17, "Zekât", 16, "Şayd", 29, 30; Şâfiî, *el-Üm*, IV, 147; *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, Bulak 1310, I, 178; Kâdîhan, *Fetâvâ (el-Fetâvâ'l-Hindîyye içinde)*, I, 249; Kâsânî, *Bedâ'i*, V, 38, 39; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-kübârâ), I, 402; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Herrâs), II, 620, 621; VIII, 407, 408, 591, 651, 652, 659, 669; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, Kahire 1389/1970, II, 183; Şirbîni, *Muğnî'l-muhtâc*, Kahire 1958 — Dimaşk, ts. (Dârü'l-Fikr), IV, 298; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir* (Düsûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir içinde*), Kahire 1303, II, 117; Şevkânî, *Neylül-evâtâr*, VIII, 125-127; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, I, 150; II, 19; III, 234; V, 257, 258, 479; Sâlih el-Ezherî, *Cevâhirü'l-iklîl*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), I, 10; II, 256; Yûsuf el-Kardâvî, *Fıkhuz-zekât*, Beyrut 1379/1963, I, 222-232; "Hâyl", *Mv.F*, XX, 191-193; "Et'ime", a.e., V, 138-139; "Et'ime", *Mv.F*, XIV, 280, 283, 284, 286.

SALİM ÖĞÜT

ATA

Türkçe'de

"baba", "dede" ve "ced" mânalarında kullanılan bir kelime.

XII. yüzyıldan itibaren Orta Asya'da Türk mutasavvıfları arasında "şeyh, pîr" ve "halife" mânasında kullanılan kelime, "terbiye eden, edep öğreten, yol gösteren; kendisine bağlananları kayıran ve koruyan şeyh" anlamına da gelmektedir. Türkler eskiden dinî bir kutsiyet de izâfe ettikleri menkıbevî şahsiyetlere, dervişlere, şeyhiere, ululara ve toplum içinde saygı kazanmış yaşlı kimselere **ata** veya **bab** (baba) unvanını verirlerdi. Korkut Ata, İrkıl Ata, Çoban Ata, Zengi Ata, Mansur Ata, Sâhib Ata gibi şahıslar Türk dünyasında bu unvanı almış ünlü kişilerdir. Oğuzlar da dedelerine "Oğuz atalar" diyorlardı. Onlardan kalan güzel sözlerin bir araya getirilmiş şekline de "Oğuznâme" denilmektedir. Ecdadın çeşitli tecrübeler sonunda varmış oldukları hükümleri öğüt ve örneklemeler yoluyla halka aktaran anonim nitelikteki özlü sözlerine "atasözü" tabir edildiği gibi yine onlardan kalan yâdigâra da "atadan veya atalardan kalma" denilir. Nitekim Fâtih, ünlü *Kanunnâmesi*'nin başlangıcında, "Bu kanunnâme atam ve dedem kanunudur ve benim dahi kanunumdur" demiştir.